

**SĂPĂTURI ARHEOLOGICE ÎN AȘEZAREA NEOLITICĂ
APARTINÂND CULTURII STARČEVO-CRIȘ
DE LA TĂȘNAD (JUD. SATU MARE)**

NETA IERCOȘAN

În toamna anului 1989 au fost efectuate săpături arheologice în așezarea neolitică din punctul „Sere” din raza orașului Tășnad. Zona cercetată se află în partea de vest a localității, în spatele serelor, pe prima terasă a văii largi a pârâului Cehal, care aici are un curs puternic meandrat. Locuirea preistorică din această zonă joasă a fost sesizată cu ocazia unor cercetări de teren efectuate în anii 1986—1987, atât în profilul văii menționate, care s-a format prin îndreptarea cursului pârâului, cât și prin lucrările de evacuare a apei termale realizate aici. Menționăm, de asemenea, că lucrările edilitare din zona ștrandului termal și a complexului turistic, aflate în apropiere, au pus în evidență urme arheologice datând din epoca neolitică, epoca bronzului târziu și sporadic din sec. II—IV d.Ch.¹

Descoperiri arheologice datând din preistorie la Tășnad, au fost sesizate în literatura de specialitate încă de la sfârșitul secolului trecut² și prima jumătate a secolului nostru³, dar săpături arheologice sistematice nu au fost efectuate până în prezent. De asemenea, mai multe descoperiri incidentale provenind din zona în discuție (topoare din piatră și fragmente ceramice), au intrat în ultimii zece ani în colecțiile Muzeului orașenesc Tășnad (în special pe strada Crasna — partea de jos, care se află la cca. 250 m de obiectivul cercetat)⁴.

Săpătura din anul 1989 a constatat din executarea unei secțiuni (S.I./1989) în marginea dreaptă a văii pârâului, în malurile căruia se puteau vedea clar urmele stratului de cultură preistoric și ale unor complexe distruse de excavații sau erodate de ape la viituri, orientată N-S la cca. 100 m E de Complexul de sere, precum și sondarea parțială a două gropi (G.1 și G.2) din cele șase descoperite prin cercetări de teren.

¹ Muzeul orașenesc Carei, inv. 7294—7300 și 7917—7925; N. Iercoșan, *Satu Mare StCom.*, IX—X, 1992—1993, p. 79—90.

² Fetzter J., *AE*, XVIII, 1898, p. 417—418; *idem*, *AE*, XIX, 1899, p. 261—262.

³ Orosz E., *AE*, 1910, p. 182—185; Roska M., *AE*, 1910, p. 354—361; *idem*, *Erdély régészeti repertórium*, 1942, p. 42.

⁴ Muzeul orașenesc Tășnad, inv. 461, 462, 549 și 831, informații amabile E. Lațes și M. Păușan.

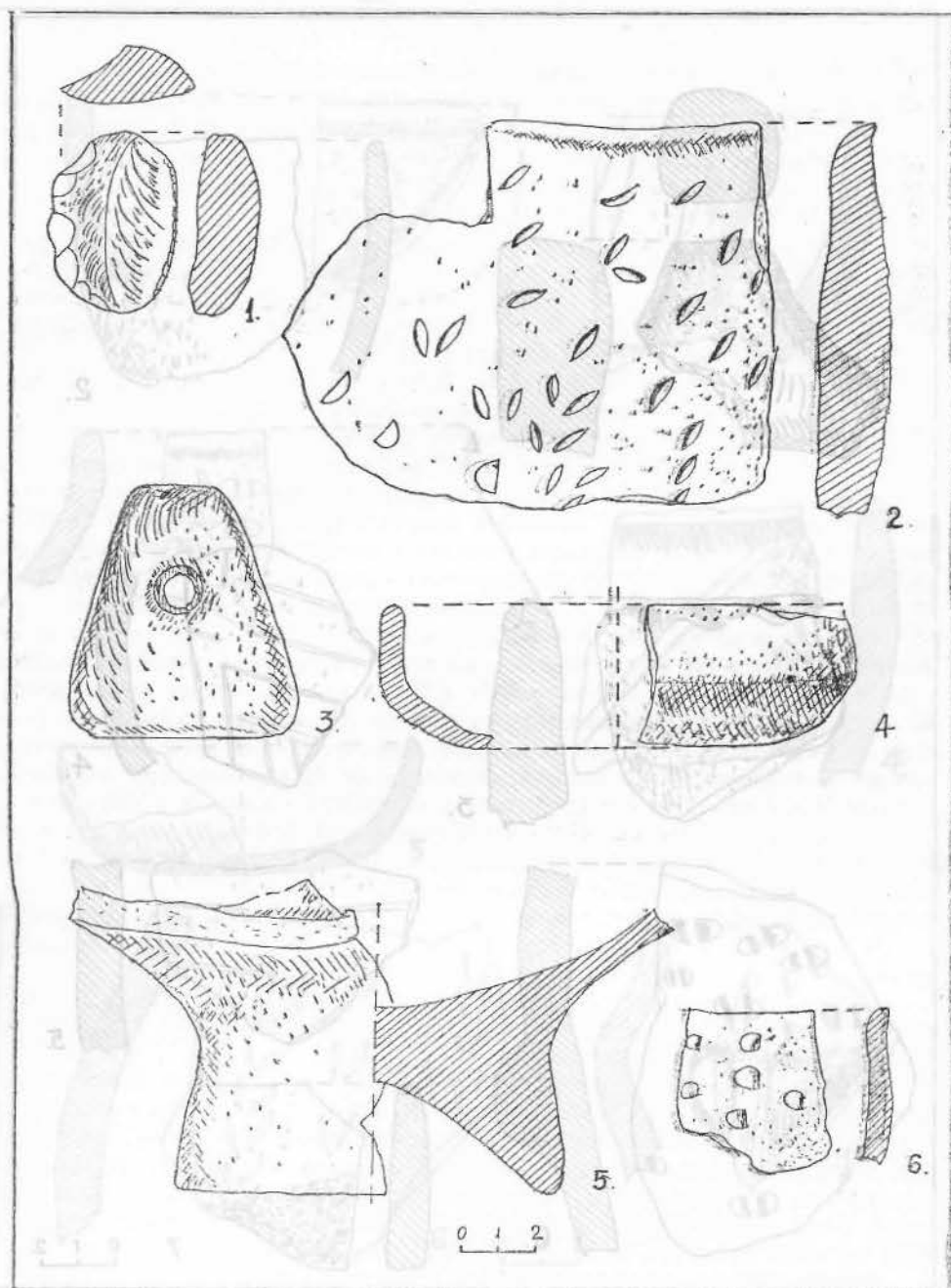

Fig. 2. Tășnad, „Sere”, 1989, G.1: 1 — obsidiană; 3 — greutate din lut; 2, 4—6 — ceramică neolitică.

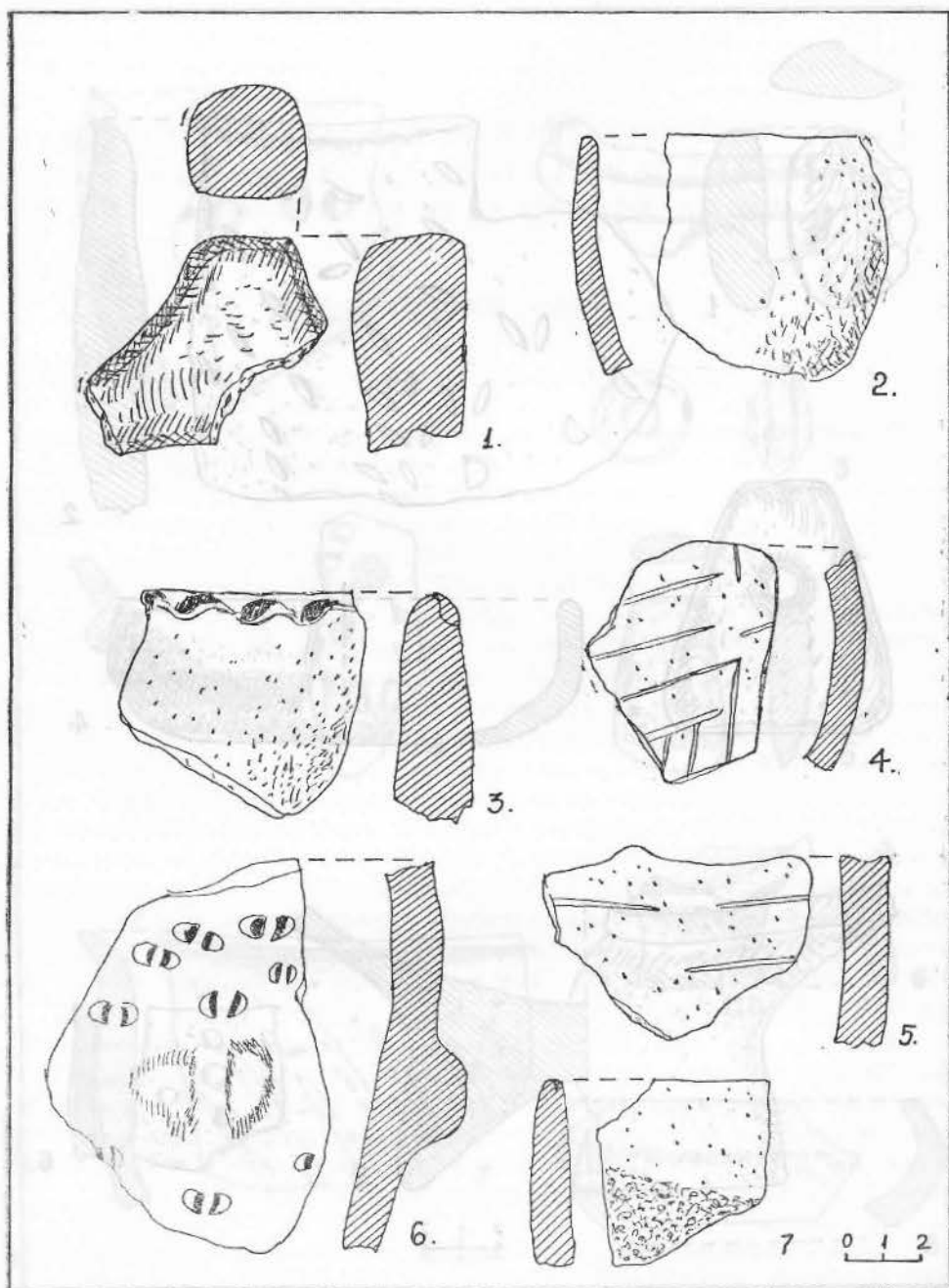

Fig. 3. Tășnad, „Sere”, 1989, G.1: 1 — fragment statuie; 2—7 — ceramică neolitică.

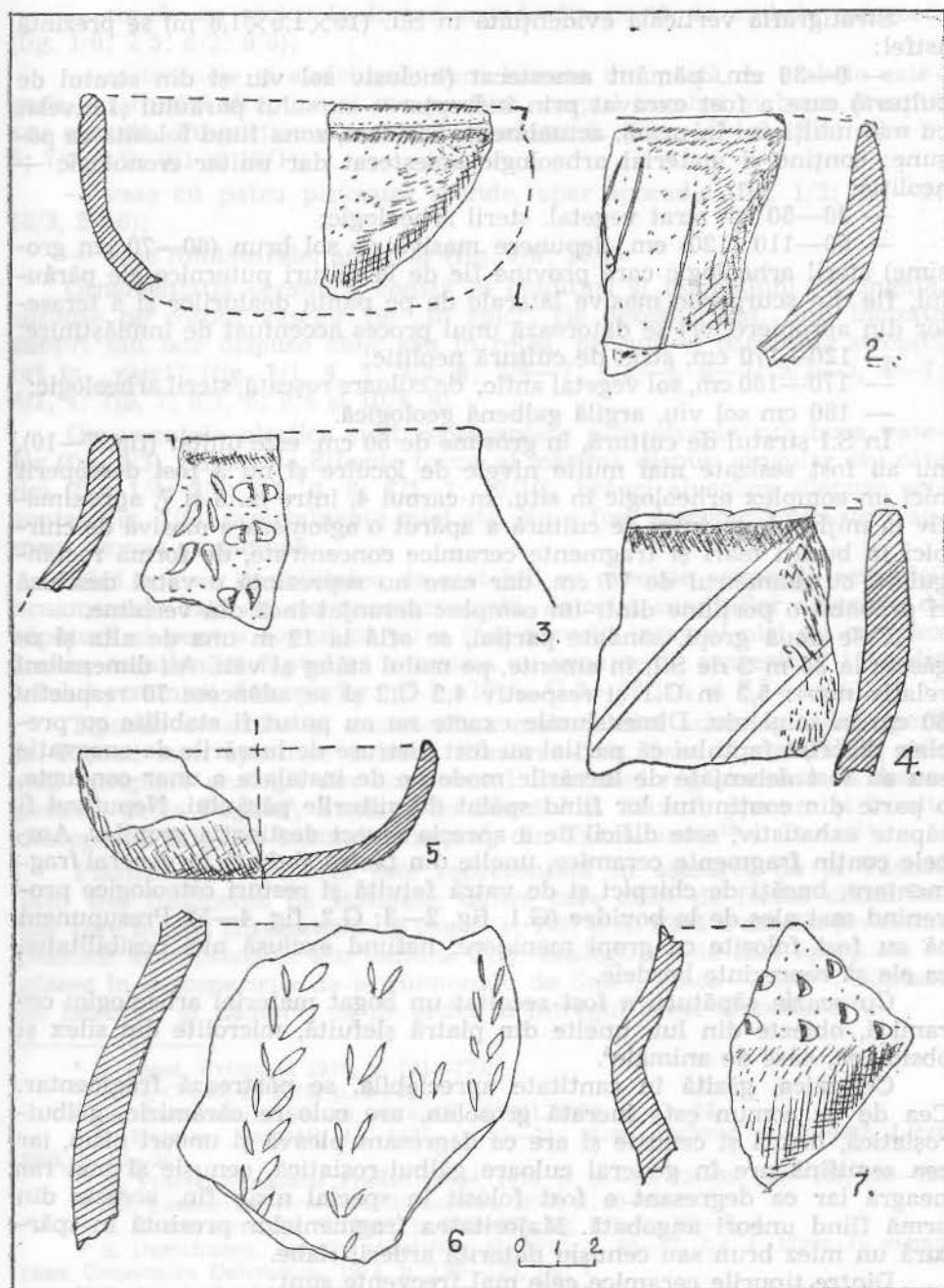

Fig. 4. Tășnad, „Sere”, 1989, G.2: 1—7 — ceramică neolitică.

Stratigrafia verticală evidențiată în S.I. ($10 \times 1,5 \times 1,8$ m) se prezintă astfel:

— 0—30 cm, pământ amestecat (inclusiv sol viu și din stratul de cultură) care a fost excavat prin îndreptarea cursului pâraului și nivelat cu mai mulți ani în urmă, actualmente înierbat, zona fiind folosită ca pășune; conține și material arheologic amestecat dar unitar cronologic — neolitic;

— 30—50 cm strat vegetal, steril arheologic;

— 50—110 (120) cm, depunere masivă de sol brun (60—70 cm grosime) steril arheologic care provine fie de la viituri puternice ale pâraului, fie din scurgerile masive laterale de pe panta dealurilor și a teraselor din apropiere, ori se datorează unui proces accentuat de înmlăștinire;

— 120—170 cm, strat de cultură neolitic;

— 170—180 cm, sol vegetal antic, de culoare roșcată, steril arheologic;

— 180 cm sol viu, argilă galbenă geologică.

În S.I stratul de cultură, în grosime de 50 cm, este unitar (fig. 7—10), nu au fost sesizate mai multe nivele de locuire și nu a fost descoperit nici un complex arheologic in situ. În caroul 4, între m. 6 și 7, aproximativ la mijlocul stratului de cultură a apărut o aglomerare masivă de chirpici în bucăți mari și fragmente ceramice concentrate, de formă rectangulară cu diametrul de 77 cm, dar care nu reprezintă o vatră deschisă ci probabil o porțiune dintr-un complex deranjat încă din vechime.

Cele două gropi, sondate parțial, se află la 12 m una de alta și se găsesc la 35 m S de S.I, în amonte, pe malul stâng al văii. Au dimensiuni relativ mari: 5,3 m G.1 și respectiv 4,2 G.2 și se adâncesc 70 respectiv 60 cm în solul viu. Dimensiunile exacte nu au putut fi stabilite cu precizie datorită faptului că parțial au fost distruse de lucrările de excavație sau au fost deranjate de lucrările moderne de instalare a unor conducte, o parte din conținutul lor fiind spălat de viiturile pâraului. Neputând fi săpate exhaustiv, este dificil de a aprecia corect destinația gropilor. Ambele conțin fragmente ceramice, unelte din piatră șlefuită în general fragmentare, bucăți de chirpici și de vatră fețuită și resturi osteologice provenind mai ales de la bovidee (G.1, fig. 2—3; G.2, fig. 4—5). Presupunem că au fost folosite ca gropi menajere, nefiind exclusă nici posibilitatea ca ele să reprezinte bordeie.

Cu ocazia săpăturii a fost recoltat un bogat material arheologic: ceramică, obiecte din lut, unelte din piatră șlefuită, microlite din silix și obsidiană, oase de animale⁵.

Ceramica, găsită în cantitate apreciabilă, se păstrează fragmentar. Cea de uz comun este lucrată grosolan, are culoare cărămizie, gălbui-roșiatică, brună și cenușie și are ca degresant pleavă și uneori nisip, iar cea semifină are în general culoare gălbui-roșiatică, cenușie și mai rar neagră iar ca degresant a fost folosit în special nisip fin, aceasta din urmă fiind uneori angobată. Majoritatea fragmentelor prezintă în spărțură un miez brun sau cenușiu datorită arderii slabe.

Dintre tipurile ceramice cele mai frecvente sunt:

— oalele, lucrate din pastă de uz comun, cu corpul bombat și buza evazată sau dreaptă (fig. 2/2; 4/3, 6; 5/1);

⁵ Muzeul orașenesc Carei, inv. 7820—7916; N. Iercoșan, *op. cit.*

— cupele cu picior înalt sau scund, din pastă de ambele categorii (fig. 1/6; 2/5; 6/2; 9/6);

— castroanele și străchinile sunt lucrate din pastă de ambele categorii, au fundul drept, mai rar profilat, corpul bombat și buza dreaptă sau evazată. Proportional acest tip predomină. (Fig. 1/7—8; 2/4; 4/1—2; 5; 7/2; 8/9; 9/1 și 10/1);

— vase cu patru piciorușe scunde, apar sporadic (fig. 1/2; 7/1—2; 10/3, 5—6);

— vase miniaturale, apar rar (fig. 6/6; 10/2).

Ornamentația ceramicii constă în ciupituri și impresiuni cu unghia, dispuse pe corpul vaselor fie „în spic“, fie dezorganizat, linii incizate subțiri sau late dispuse oblic sau în rețea, precum și barbotină stropită ori în „vârci“ (fig. 1/1, 4, 7; 2/2, 6; 3/4—7; 4/2—4, 6—7; 5/1—2, 4—7; 6/1, 4; 7/5, 7; 8/1, 6; 9/4 și 10/4, 9).

Ornamentele plastice sunt reprezentate prin alveole sub buza vaselor (fig. 3/3), butoni de diferite forme și mărimi, dispuși singular sau câte doi (fig. 1/4; 3/6; 6/1, 6, 8; 7/5, 7; 10/10), brăuri alveolare dispuse orizontal (fig. 7/6), proeminențe mici etc. Nu a fost descoperit nici un fragment de vas cu pictură.

Fără a avea posibilitatea de a stabili cu precizie proporția ceramicii ornamentate față de cea neornamentată, datorită condițiilor obiective de săpătură și pentru faptul că nu a fost dezvelit integral nici un complex închis, menționăm faptul că ceramica cu ornamente reprezintă 19% din totalul ceramicii descoperite: (G.1=17%; G.2=26,1% și S.I.=14%).

Tipurile ceramice și ornamentica materialului arheologic descoperit la Tășnad sunt specifice culturii Starčevo-Criș, faza târzie (III B), cele mai apropiate analogii din nord-vestul României regăsindu-se în descoperirile de la Fughiu⁶, Suplacu de Barcău⁷ și Zăuan⁸, precum și în alte descoperiri Criș din bazinul someșan⁹, din Transilvania¹⁰ și Banat¹¹.

Plastica antropomorfă este reprezentată în așezarea de la Tășnad prin trei fragmente de statuete, dintre care două de formă cilindrică, dar care nu pot fi reconstituite (fig. 3/1; 7/8; 9/5). Fără a detalia problema plasticii antropomorfe din cultura Criș, analogiile cele mai apropiate se găsesc în descoperirile de la Homorodu de Sus¹², Tinca-Râpa¹³, Suplacu de Barcău¹⁴ și Zăuan¹⁵, ca de altfel în întregul areal al culturii¹⁶.

⁶ D. Ignat, *Crisia*, 9, 1979, p. 721—733.

⁷ *Idem*, *Crisia*, 8, 1978, p. 9—25.

⁸ Gh. Lazarovici, E. Lakó, *ActaMN*, XVIII, 1981, p. 13—14.

⁹ Z. Kalmar, *ActaMP*, 11, 1987, p. 57—71; *idem*, *Rubané et Cardial*, Liège, 1990, p. 13—20.

¹⁰ N. Vlassa, *Neoliticul Transilvaniei*, 1976, p. 16—19, 72—89, 107—141, 198—264.

¹¹ Gh. Lazarovici, *Neoliticul Banatului*, 1979, p. 20—69.

¹² T. Bader, *ActaMN*, V, 1968, p. 382—388, fig. 1/1—5, 2/1—8, 3.

¹³ S. Dumitrașcu, *Lucrări științifice*, II, 1972, p. 49—67, fig. 4; *idem*, *In memoriam Constantin Daicoviciu*, 1974, p. 129—136, fig. 1.

¹⁴ D. Ignat, *Crisia*, 8, 1978, p. 11—12, pl. VIII/1—3.

¹⁵ E. Lakó, *ActaMP*, 1, 1977, p. 41—46; Gh. Lazarovici, *ActaMP*, 12, 1988, p. 23—70; *idem*, *ibidem*, 14—15, 1991, p. 11—36.

¹⁶ I. Kutzian, *A körös kultúra*, 1944; P. Raczky, *SzMME*, 1979—1980, p. 5—25, cu bibliografia.

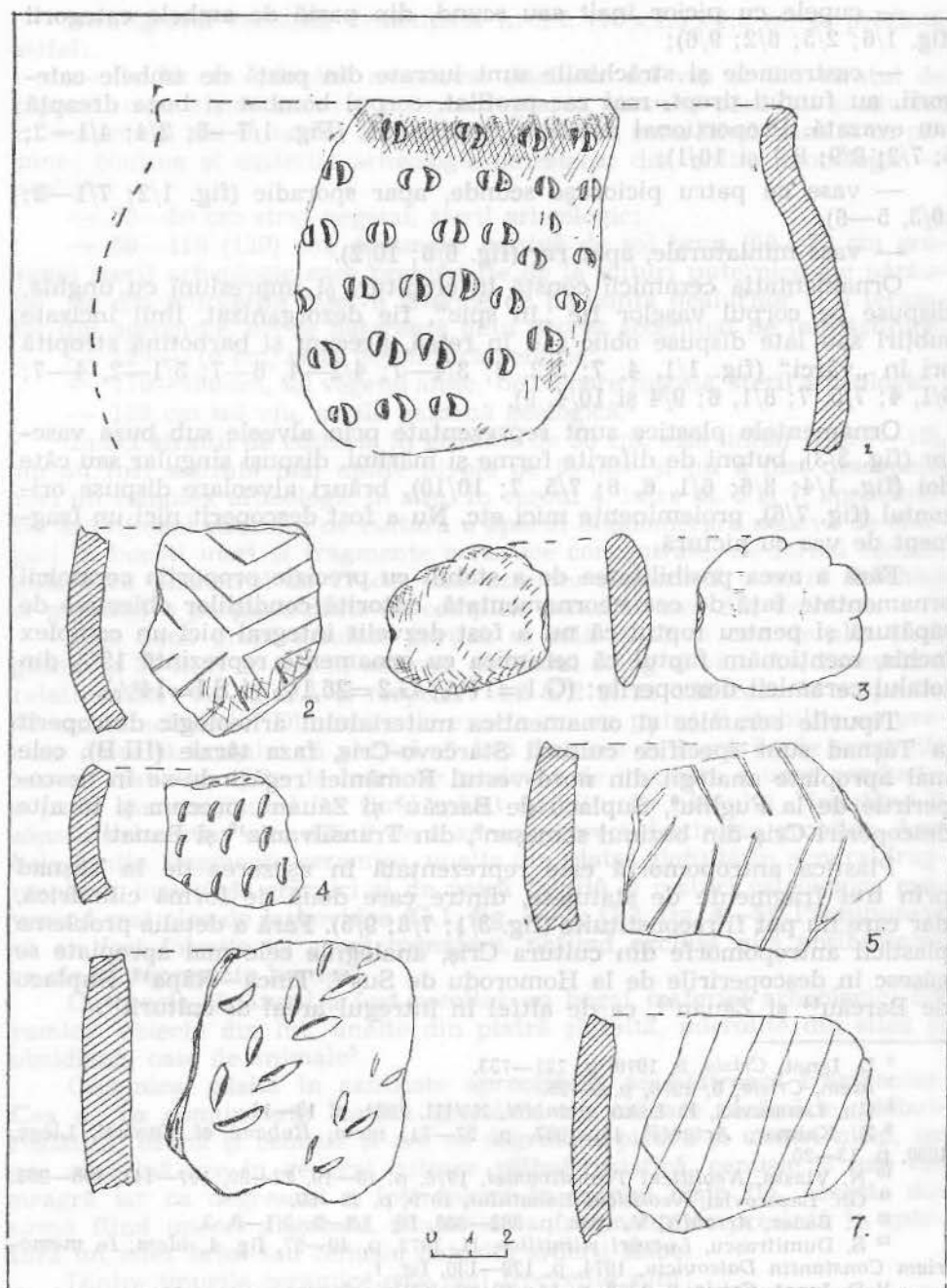

Fig. 5. Tășnad, „Sere”, 1989, G.2: 1—7 — ceramică neolitică.

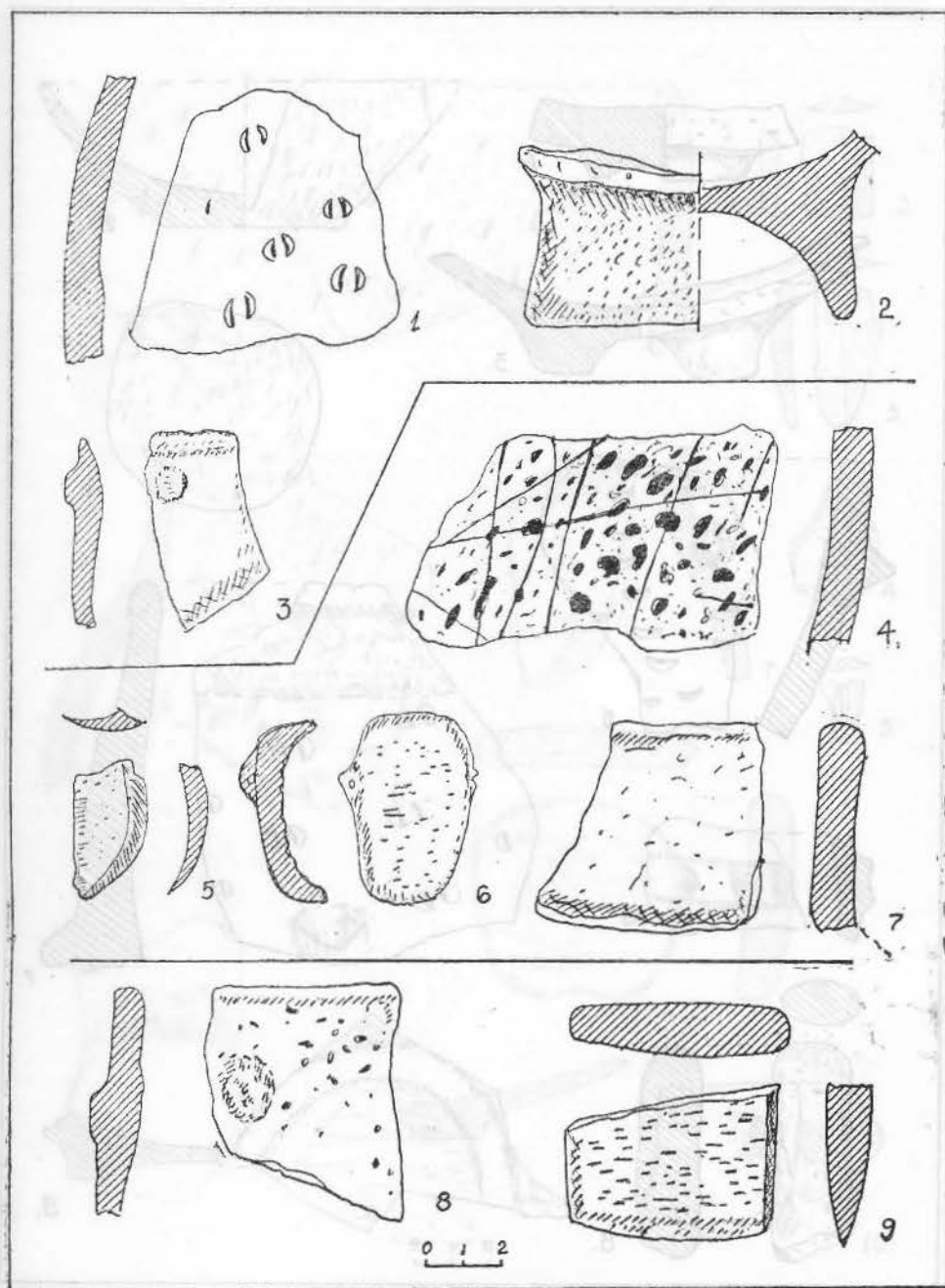

Fig. 6. Tășnad, „Sere“, 1989, G.3: 1—3 — ceramică neolitică; G.4: 4, 6—7 — ceramică neolitică; 5 — lamă din obsidiană; G.6: 8 — fragment ceramic; 9 — topor din andezit.

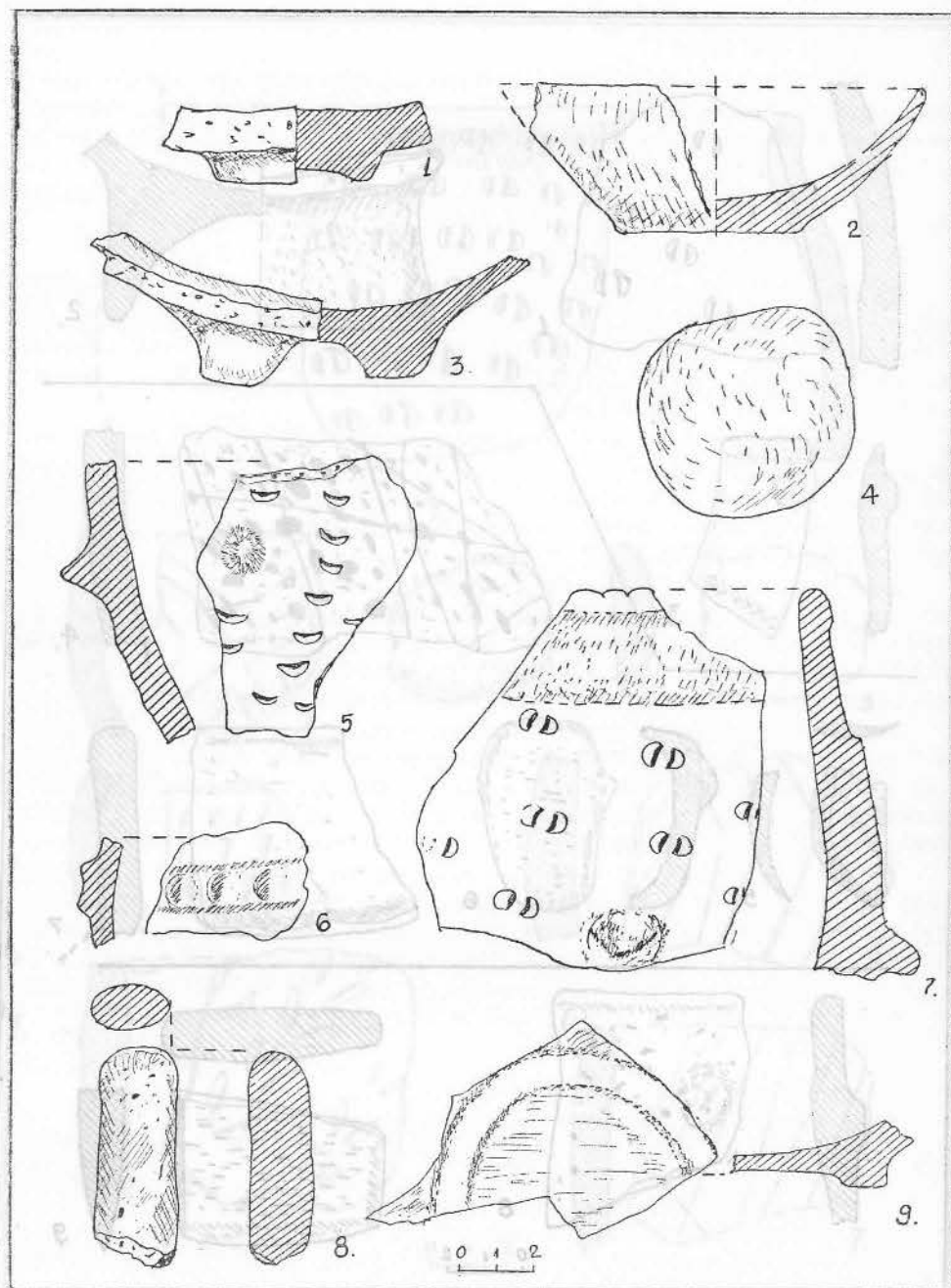

Fig. 7. Tășnad, „Sere”, 1989, S.1: 1—3, 5—7, 8 — ceramică neolitică; 4 — percutor din andezit; 8 — fragment de statuie.

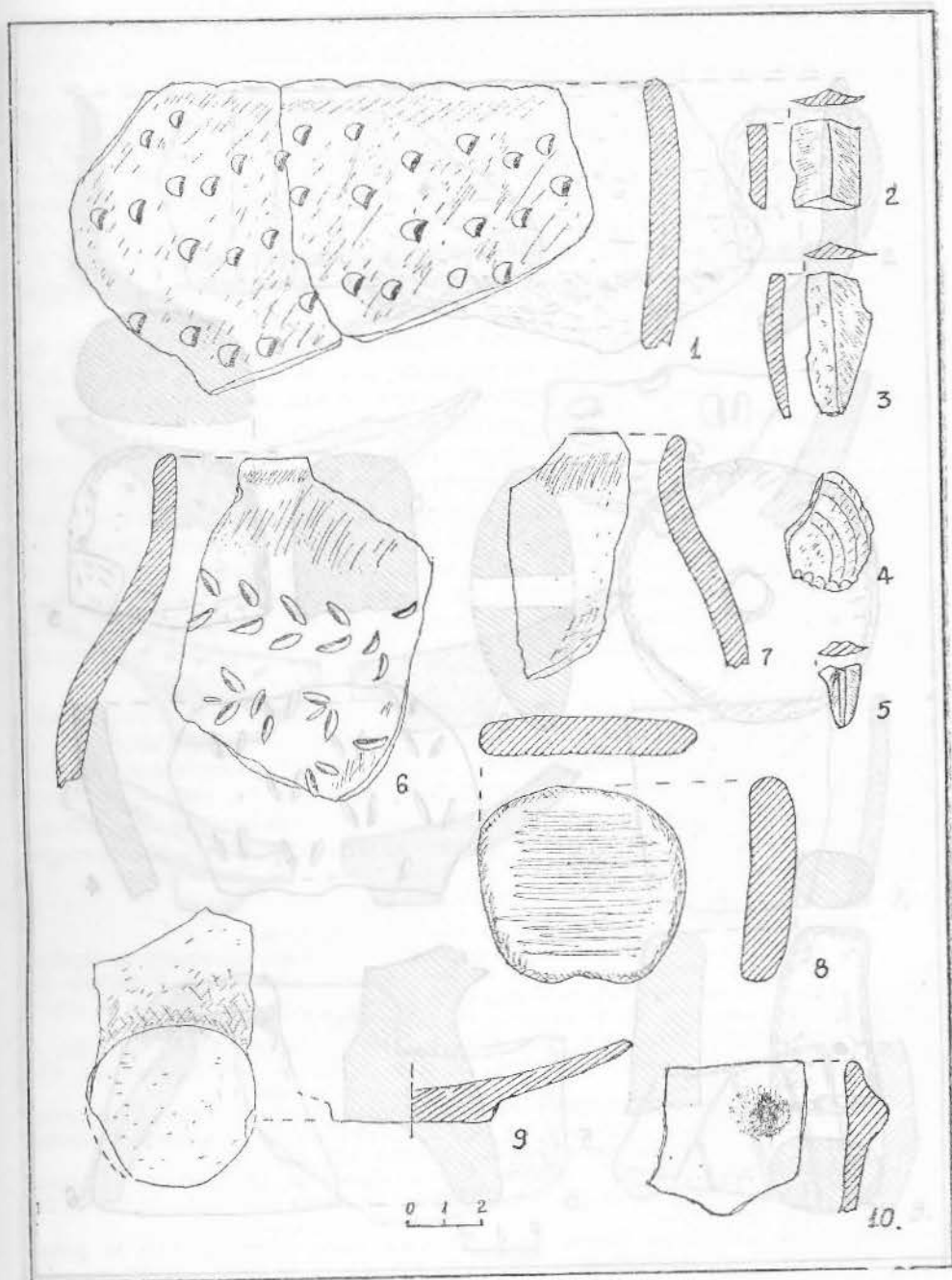

Fig. 8. Tășnad, „Sere”, 1989, S.1: 1, 6—7, 9—10 — ceramică neolitică; 2 — lamă din silix; 3—5 — lame obsidiană.

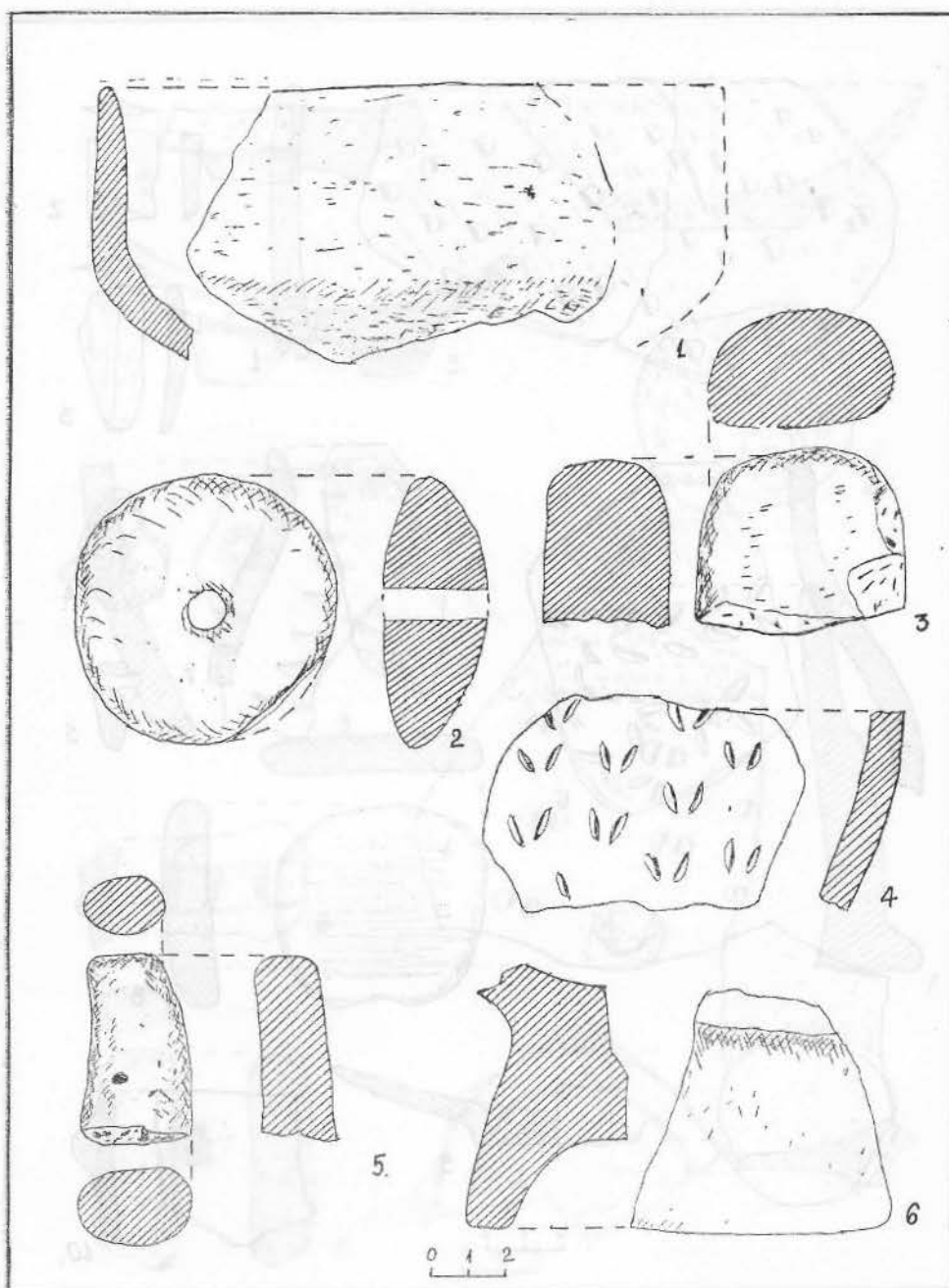

Fig. 9. Tășnad, „Sere”, 1989, S.1: 1, 4, 6 — ceramică neolitică; 2 — roțiță din lut;
3 — teslă din andezit; 5 — fragment statuie.

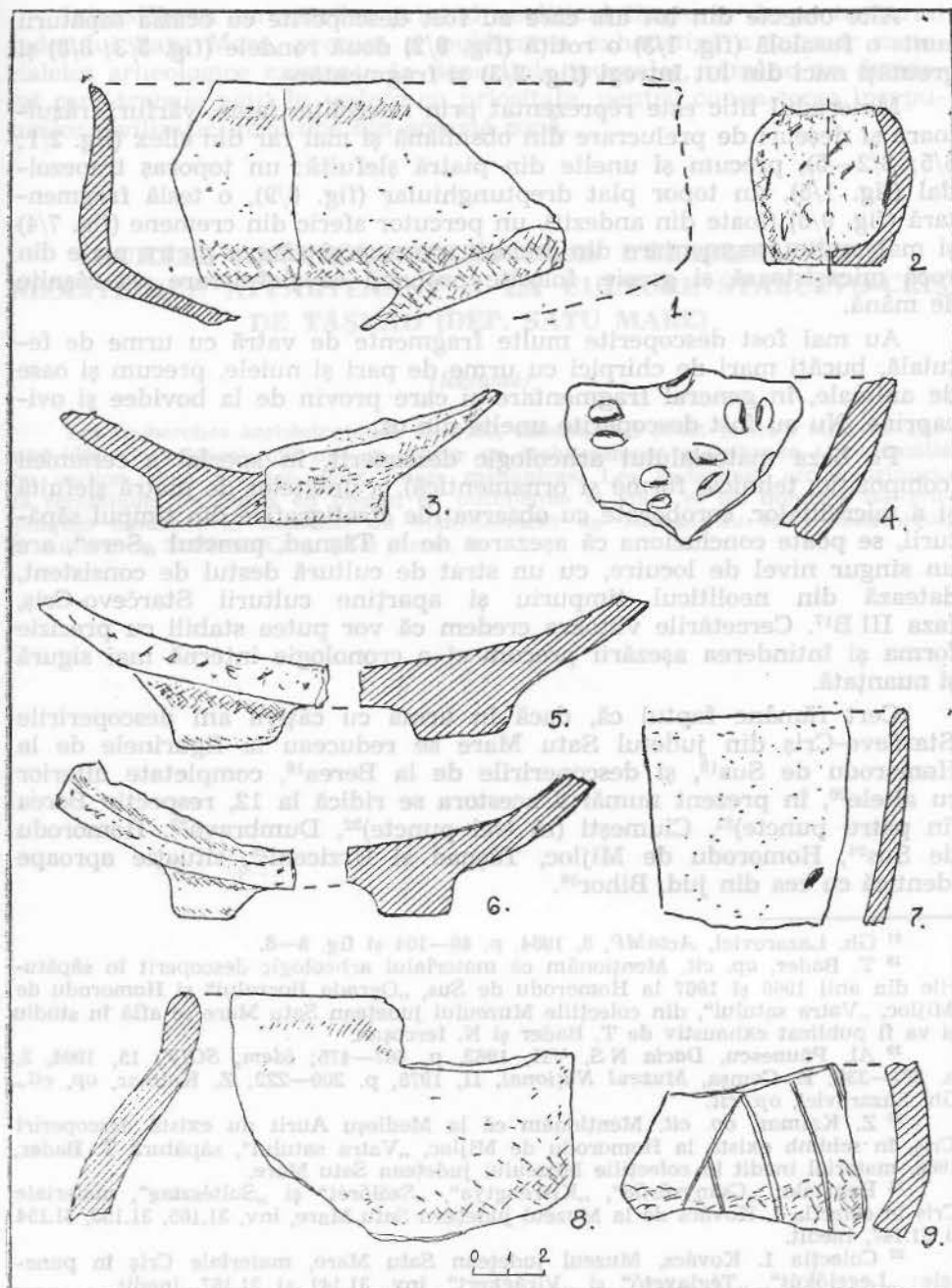

Fig. 10. Tășnad, „Sere”, 1989, S.1: 1—9 — ceramică neolitică.

Alte obiecte din lut ars care au fost descoperite cu ocazia săpăturii sunt: o fusaioală (fig. 1/3) o roțiță (fig. 9/2) două ronderle (fig. 5/3; 8/8) și greutăți mici din lut întregi (fig. 2/3) și fragmentare.

Materialul litic este reprezentat prin microlite: lame, vârfuri, răzuitoare și deșeuri de prelucrare din obsidiană și mai rar din silex (fig. 2/1; 6/5; 8/2—5), precum și unelte din piatră șlefuită: un toporaș trapezoidal (fig. 1/5), un topor plat dreptunghiular (fig. 6/9), o teslă fragmentară (fig. 9/3) (toate din andezit), un percutor sferic din cremene (fig. 7/4) și mai multe fragmentare din andezit, precum și câteva pietre plate din rocă micașistoasă și gresie, folosite probabil ca șlefuitoare ori râșnițe de mână.

Au mai fost descoperite multe fragmente de vatră cu urme de fețuială, bucăți mari de chirpici cu urme de pari și nuiiele, precum și oase de animale, în general fragmentare și care provin de la bovidee și ovicaprine. Nu au fost descoperite unelte din os.

Pe baza materialului arheologic descoperit, în special a ceramicii (compoziție, tehnică, forme și ornamentică), a uneltelor de piatră șlefuită și a microlitelor, coroborate cu observațiile stratigrafice din timpul săpăturii, se poate concluziona că așezarea de la Tășnad, punctul „Sere”, are un singur nivel de locuire, cu un strat de cultură destul de consistent, datează din neoliticul timpuriu și aparține culturii Starčevo-Criș, faza III B¹⁷. Cercetările viitoare credem că vor putea stabili cu precizie forma și întinderea așezării precum și o cronologie internă mai sigură și nuanțată.

Cert rămâne faptul că, dacă în urmă cu câțiva ani descoperirile Starčevo-Criș din județul Satu Mare se reduceau la figurinele de la Homorodu de Sus¹⁸, și descoperirile de la Berea¹⁹, completate ulterior cu altele²⁰, în prezent numărul acestora se ridică la 12, respectiv Berea (în patru puncte)²¹, Ciumești (în trei puncte)²², Dumbrava²³, Homorodu de Sus²⁴, Homorodu de Mijloc, Tășnad și Urziceni²⁵, situație aproape identică cu cea din jud. Bihor²⁶.

¹⁷ Gh. Lazarovici, *ActaMP*, 8, 1984, p. 49—104 și fig. 6—8.

¹⁸ T. Bader, *op. cit.* Menționăm că materialul arheologic descoperit în săpăturile din anii 1966 și 1967 la Homorodu de Sus, „Ograda Borzului” și Homorodu de Mijloc, „Vatra satului”, din colecțiile Muzeului județean Satu Mare se află în studiu și va fi publicat exhaustiv de T. Bader și N. Iercoșan.

¹⁹ Al. Păunescu, *Dacia* NS, VII, 1963, p. 467—475; *idem*, *SCIV*, 15, 1964, 3, p. 321—336; E. Comșa, *Muzeul Național*, II, 1975, p. 209—222; Z. Kalmar, *op. cit.*, Gh. Lazarovici, *op. cit.*

²⁰ Z. Kalmar, *op. cit.* Menționăm că la Medieșu Aurit nu există descoperiri Criș, în schimb există la Homorodu de Mijloc, „Vatra satului”, săpătură T. Bader, 1966, material inedit în colecțiile Muzeului județean Satu Mare.

²¹ Punctele: „Csánysűrű”, „Kisrengtya”, „Szölörét” și „Sultésztág”, materiale Criș în colecția I. Kovács de la Muzeul județean Satu Mare, inv. 31.165, 31.153, 31.154 și 31.147, inedit.

²² Colecția I. Kovács, Muzeul județean Satu Mare, materiale Criș în punctele: „Legelőkút”, „Téglavető” și „Virágkert”, inv. 31.141 și 31.157, inedit.

²³ S. Dumitrașcu, S. A. Luca, *Crisia*, 21, 1991, p. 289—295, săpătură S. Dumitrașcu, 1966, este de fapt punctul menționat de Z. Kalmar la Medieșu Aurit.

²⁴ Vezi nota 18.

²⁵ T. Bader, *Satu Mare StCom.*, V—VI, 1981—1982, p. 149, vezi notele 18 și 20.

²⁶ D. Ignat, *Crisia*, 8, 1978, p. 14—15, 17, fig. 1 (harta).

Intensifierea cercetărilor privind neoliticul timpuriu de pe teritoriul județului Satu Mare, precum și publicarea exhaustivă a tuturor materialelor arheologice existente în depozitele muzeelor, rămâne un deziderat care trebuie avut în vedere cu prioritate, pentru cunoașterea începuturilor civilizației neolitice din această zonă.

FOUILLES ARCHÉOLOGIQUES DANS L'ÉTABLISSEMENT NÉOLITHIQUE APPARTENANT À LA CULTURE STARČEVO-CRIȘ DE TÂȘNAD (DÉP. SATU MARE)

(Résumé)

Les recherches archéologiques en 1989, effectuées au point „Sere”, ville de Tășnad (dép. Satu Mare), ont mis en valeur un établissement néolithique. On a fouillé une section et a préparé deux fosses ménagères. Les matériaux archéologiques: la céramique, les outils en pierre, en obsidienne et silex et les données stratigraphiques assurent la datation du établissement de Tășnad du haut néolithique, la culture de Starčevo-Criș, III-e phase, B.

În cursul deceniului al șaselea în satul Berea s-au descoperit întâmplător în mai multe puncte de hotar fragmente ceramice de tip Nyírség, intrate în patrimoniul Muzeului din Satu Mare prin achiziționarea colecției arheologice ale președintelui I. Kovács din Berea. Materialul arheologic adus în această colecție a fost pus în circulația științifică de C. Kacsó, care face și unele observații din punct de vedere cronologic privind începutul epocii bronzului din nord-vestul României¹. C. Kacsó consideră descoperirile de la Berea KBI (Valea) și Berea KII (Tâșnad) siturile (grupurile) care aparțin de la parte (după N. Kalicz) din „grupul Nyírség”, care este o ramură vândută a culturii Zék-Váradol și sincronizată cu grupul Mako și cu faza I a culturii Obrenaki. Ast. după noile considerații noștre de cultură Zék-Váradol nu mai este folosită² în literatură de specialitate.

În vara anului 1973 T. Bader a întreprins sondaje de verificare în hotarul Berea pentru a controla punctele cu descoperirile de tip Nyírség.

¹ Petre I. Roșca, SCIVA, 21, 1, 1968, p. 29-30; N. Kalicz, D. Scherzer, în Festschrift zum 50-jährigen Jubiläum, 1973, Mitteilungen Deutscher Arch., p. 81-85.

² I. Nemesi, SCIVA, 20, 1975, 4, p. 327-330.

³ P. Roșca, I. Nemesi, SCIVA, 21, 3, 1968, p. 242.

⁴ I. Nemesi, SCIVA, 20, 4, 1975, p. 328 (cu colecția Kovács din Satu Mare).

⁵ A. M. Rădulescu, ARH, 1978-1980, Cluj, p. 78, fig. 2, 3.

⁶ N. Kalicz, Arch. 194, 94, 1, 1967, p. 3-17; ibidem, Die Festschrift zum 50-jährigen Jubiläum, 1973, ibidem, 22, 1, 1968, p. 85-94; ibidem, in Kalicz, Berea der Festschrift zum 50-jährigen Jubiläum, 1973, p. 100-109 (pl. 24-27).

⁷ C. Kacsó, SCIV, 21, 1, 1972, p. 31-44.

⁸ N. Kalicz, SCIVA, 20, 1, 1968, fig. 1 (tabel cronologic).